Староста В.І. Педагогічна практика як ефективний засіб підготовки майбутніх учителів у системі класичного університету // Наук.-метод. зб.: Нові технології навчання. – К.: ІІТЗО. – 2007. – Вип. 49. – С. 76-80.
Вересень 2007

УДК 371.3

В.І.Староста,

доктор пед. наук, доцент,

Ужгородський національний університет

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Постановка проблеми. У теперішніх умовах суттєво зростають вимоги до підготовки сучасного вчителя, що зумовлено переходом загальноосвітніх навчальних закладів на дванадцятирічне навчання, а також запровадженням у вищій школі кредитно-модульної системи навчання. Одним з важливих чинників підготовки майбутнього спеціаліста є безпосередня практична діяльність щодо застосування набутих знань і вмінь. Таким чином, постає актуальна проблема щодо організації, методичного забезпечення та безпосереднього перебігу педагогічної практики як ефективного засобу професійного росту майбутнього вчителя, підвищення його конкурентоспроможності та професійної адаптації під час працевлаштування.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що педагогічна практика перебуває у полі зору численних учених, наприклад:

- розроблено та запропоновано формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики [2];
- науково обґрунтовано теоретико-методичні засади формування у студентів педагогічних вищих навчальних закладів здатності до конструювання навчально-пізнавальної діяльності школярів. Визначено й охарактеризовано структурні компоненти (мотиваційно-орієнтаційний, змістовно-операційний, оцінювально-рефлексивний) готовності вчителя до конструктивної діяльності [1];

• досліджено теоретико-методологічні, історико-педагогічні та науково-методичні засади розв'язування педагогічних задач, проаналізовано сучасні тенденції підготовки майбутніх учителів до їх професійного розв'язування. Визначено критерії формування умінь розв'язувати педагогічні задачі та їх показники [3].

Формулювання цілей статті. Мета даної статті – аналіз стану та висвітлення розроблених науково-методичних підходів щодо перебігу педагогічної практики на прикладі хімічного факультету Ужгородського національного університету.

Основна частина. Дослідження показує, що діяльність студентів у період педагогічної практики є аналогом професійної діяльності учителя і дає можливість приміряти на себе надзвичайно важливу соціальну роль людини, якій держава довіряє научувати, наставляти на життєву дорогу. Педагогічна практика організується в реальних умовах школи, характеризується великою кількістю функціональних обов'язків, різноманітних відносин (з учнями, учителями, батьками). Вона адекватна змісту й структурі педагогічної діяльності. Педагогічна практика для багатьох студентів:

- створює умови для самоперевірки підготовленості й придатності до педагогічної діяльності, визначення рівня педагогічної спрямованості;
- дає можливість відчути свою соціальну відповідальність за виховання, фізичний і психічний розвиток дітей;
- формує навички постійного спостереження, діагностики особистості дитини;
- сприяє творчому оволодінню професійною діяльністю.

Таким чином, педагогічна практика, як форма навчання у вищій школі, спрямована на практичне пізнання закономірностей і принципів професійної діяльності і їх реалізацію під час самостійної педагогічної діяльності. Вона виконує системоутворювальну роль у формуванні всебічно підготовлених спеціалістів. Якщо в процесі теоретичного навчання всі нормативні дисципліни психолого-педагогічного циклу і спеціальні предмети вивчаються окремо, то

під час практики створюються умови для інтеграції всіх знань. Цей синтез знань і створює цілісну, всебічну уяву про педагогічний процес, педагогічні явища, складає основу наукової організації професійної праці учителя. Отримані знання стають життєво необхідними, особистісно значимими, набувають практичного змісту, бо сама педагогічна діяльність постійно спонукає шукати відповіді на питання відносно цілей, змісту, методів і форм роботи з школярами.

У ході дослідження ми виявили такі основні проблеми щодо перебігу педагогічної практики студентів на уроках хімії:

– певне напруження чи навіть острах до проведення уроків особливо у студентів четвертого курсу;

– переважно монологічне ведення уроку з використанням пояснювально-ілюстративних методів навчання, у кращому випадку з елементами бесіди;

– основним джерелом у процесі підготовки до уроку є підручник, інші джерела інформації (періодичні видання, науково– та навчально-методична література тощо) використовуються тільки окремими студентами;

– обмеженість методичність підходів під час застосування навчальних завдань, а також засобів наочності, особливо хімічного експерименту.

З метою максимального уникнення зазначених проблем нами розроблено та апробовано навчально-методичну систему проходження педагогічної практики на хімічному факультеті [5].

Педагогічна практика проводиться в три етапи. Перший етап – практика у 7 семестрі. Головними завданнями на цьому етапі є:

- навчитися проводити педагогічне спостереження, збирати необхідну інформацію, аналізувати її і зіставляти реальні результати з бажаними, нормативними. Зауважимо, що на цьому етапі педагогічної практики, поряд з теорією та практичною діяльністю доцільно максимально використати лекційний і лабораторно-практичний матеріал; поєднати цілеспрямоване спостереження за дітьми з теоретичним аналізом, обмірковуванням педагогічних явищ. Адже у кожному педагогічному явищі, де

віддзеркалюються характер взаємодії вихователя й вихованців, їх взаємовідносини, спільна діяльність, – студент може побачити себе в роботі;

- ознайомитися із системою організації навчально-виховної роботи в школі, плануванням;
- навчитися розробляти методичні матеріали такі, як: план роботи класного керівника, план проведення виховної справи, план бесіди, екскурсії тощо;
- набути навичок проводити діагностику вихованості учня, вивчати шкільну документацію;
- вивчити наявні засоби навчання з хімії та їх використання в навчально-виховному процесі (устаткування хімічного кабінету, обладнання та реактиви, навчально-методичні та дидактичні посібники тощо);
- відвідувати уроки з хімії та інших предметів, виховні заходи. Навчитися робити загально-педагогічний аналіз уроку з хімії, аналіз виховної справи. В процесі такої роботи створюються найкращі умови для пізнання закономірностей, принципів, змісту й способів організації професійної діяльності, більш глибокого засвоєння знань з психології й педагогіки, усвідомлення себе в ролі учителя;
- навчитися встановлювати контакт із вихованцями, регулювати взаємовідносини, знімати свою емоційну напругу, тривогу тощо.

Другий етап – практика у 8 семестрі. Студент не просто спостерігає за роботою вчителя, вихователя, він примірює на себе його професійну роль, починає виконувати його обов’язки. Під час цієї практики з’являється можливість відчути значущість професійних знань і потребу оволодівати ними. Саме на цьому етапі з’являється інтерес до педагогічної науки і шкільної практики, до дослідницької роботи, перевіряється, чи вірно обраний шлях у житті, починається процес професійного самовизначення. Практика, як правило, проводиться у 8-11 класах загальноосвітньої школи, або школах нового типу та інших навчальних закладах (технікуми, коледжі тощо).

Третій етап – практика у 9 семестрі. Педпрактика студентів 5 курсу є завершальним етапом практичної підготовки студентів університету до

професійно-педагогічної діяльності. Вона поєднує систему навчально-виховної, методичної та науково-дослідної роботи у середніх закладах освіти.

У зміст діяльності студентів включається комплексне вивчення системи навчально-виховної роботи школи (технікуму, ліцею, гімназії), учнівського колективу, навчально-виховна робота по предмету, методична та наукова робота. Важливою умовою ефективності навчально-виховної роботи є знання й розуміння всіх конкретних умов роботи навчального закладу, знання учнів і учнівського колективу. Для цього в перший тиждень практики проводиться зустріч-бесіда з директором, його заступниками, які знайомлять студентів з завданнями та напрямками навчально-виховної роботи школи, її змістом і організацією, з вимогами до учнів. Студенти вивчають плани школи, плани науково-методичних об'єднань учителів і класних керівників, знайомляться з досвідом роботи кращих учителів школи, педагогів-новаторів. Щоденно спілкуючись з професіоналами своєї справи, студент повинен визначити головні ідеї, принципи і умови становлення й розвитку їх досвіду, з'ясувати можливості і умови його використання у власній практиці. Одночасно ведеться спостереження за учнями і учнівським колективом. Додамо, що практиканти спостерігають за учнями у процесі самостійного проведення уроків, позакласної роботи. Без глибокого знання особистості кожного учня і особливостей дитячого колективу неможливо проектувати процес навчання й виховання дітей, управління цим процесом.

У ході практики студенти залучаються до позакласної роботи шляхом професійної орієнтації шкільної молоді, підготовці до хімічних олімпіад тощо. Студенти мають добрих наставників-вчителів, оскільки значна частина вчителів хімії готує призерів хімічних олімпіад, які згодом стають студентами нашого факультету.

З метою пропаганди творчих досягнень вчителів та учнів на хімічних олімпіадах нами було вперше в Україні започатковано оприлюднення їх досягнень на прикладі Закарпатської області. На відміну від традиційних олімпіадних збірників, які містять тільки умови та розв'язки завдань, нами

додатково наведено відомості про учнів-призерів, їх подальшу долю після закінчення школи, інформація про їх учителів [6]. Такий комплексний підхід посібника схвально сприймається учнями, студентами та вчителями хімії.

Проведене нами дослідження показує, що важливим чинником активізації пізнавальної діяльності учнів на уроці є навчальні завдання [4]. Аналіз навчально-методичної та наукової літератури з проблем використання завдань під час навчання хімії дає змогу студентам вивчити найпростіші традиційні та нетрадиційні завдання для закріплення, систематизації та узагальнення знань (зміст, методику використання на різних типах уроків тощо). В подальшому звертається увага на завдання, що сприяють оволодінню прийомами логічного мислення й досвідом творчої діяльності, формуванню в учнів здібності добувати нові знання.

Під час ознайомчої педагогічної практики (7-й семестр) студенти вивчають систему постановки та виконання навчальних завдань на уроці вчителями хімії та інших предметів на базі практики згідно такої схеми:

Вчитель				Учень				$\sum_В+\sum_У$
В-в	В-у	В-кл	$\sum_В$	У-в	У-у	У-кл	$\sum_У$	

Позначення: В-в, В-у, В-кл.: завдання ставить вчитель, а відповідає вчитель, учень чи клас відповідно; У-в, У-у, У-кл.: завдання ставить учень – відповідає вчитель, учень чи клас відповідно; $\sum_В$ – сумарна кількість завдань вчителя; $\sum_У$ – сумарна кількість завдань учнів; $\sum_{В+}\sum_У$ – сумарна кількість завдань вчителя та учнів на уроці.

У процесі аналізу застосування завдань на уроці студенти враховують також тему уроку, клас (8-11), кількість учнів в класі, час проведення уроку за розкладом, день тижня тощо.

Під час педагогічної практики у 8-му та 9-му семестрі студенти продовжують дослідження щодо застосування навчальних завдань, а саме:

- порівнюють як впливає на активність навчально-пізнавальної взаємодії різні фактори: досвід вчителя, вік учнів, кількість учнів у класі, тип уроку, час проведення уроку (за розкладом, день тижня) тощо;
- аналізують активність учнів на різних етапах (частинах) уроку;

- визначають види та форми завдань, які використовуються на уроці (тести, задачі, питання, вправи тощо);
- порівнють форму відповіді на поставлені завдання – усна, письмова;
- визначають рівень складності завдань (репродуктивні, аналогічні, творчі);
- аналізують дії вчителя у різних навчальних ситуаціях (відсутність відповідей в учнів; мала чи надто висока активність класу; наявність помилок у відповіді тощо).

На цьому ж етапі магістри мають змогу проходити педпрактику у вищих навчальних закладах. Головними завданнями практики для магістрів є:

- ознайомитися з системою навчально-виховної роботи в університеті;
- навчитися розробляти методичні матеріали такі як, робочі програми курсів і спецкурсів, план роботи академнаставника;
- ознайомитися з системою лекційних, практичних і лабораторних занять на факультеті;
- оволодіти основними методами навчання;
- набути навичок вивчати й виховувати студентський колектив.

Важливого значення приділяємо формуванню у студентів здатності до аналізу та самоаналізу уроків та практики в цілому, що вони зазначають у своїх щоденниках практики. Наприклад, деякі з них:

- «Враження від практики незабутні. Мені дуже не хотілось покидати школу. Під час практики я відчувала себе справжньою вчителькою» (Шефер Наталія);
- «Я вважаю, що можу оцінити себе на «відмінно», враховуючи не свої педагогічні здібності, а за досвід, який я перейняла від свого вчителя хімії і змогла його відтворити під час проведення уроків» (Грищенко Світлана);
- «Я вважаю, що педагогічна практика мені дала, по-перше, близький зв’язок із учителями, людьми, які мають великий життєвий і практичний досвід; по-друге, це великий самостійний крок у проведенні уроків. Практика дала реальну можливість використати знання про різні типи уроків, знайти щось своє і перейняти досвід інших, зблизитися з учнівським колективом,

знайти з ними спільну мову. Щоб стати кваліфікованим вчителем мені потрібно ще багато вчитись й працювати над собою, більше спілкуватись з учнями і більше проводити уроків» (Коцур Емілія).

Наведені думки студентів свідчать, про високу оцінку педагогічної практики як засобу для розвитку їх педагогічного мислення. Адже студентам приходиться весь час установлювати причинно-наслідкові зв'язки, порівнювати варіанти розв'язку педагогічних задач із врахуванням ситуації, обставин, вікових та індивідуальних особливостей учасників.

Висновки. Таким чином, перебіг педагогічної практики майбутніх учителів хімії розглядаємо як ефективний засіб розвитку набутих ними психолого-педагогічних, хімічних та інших міжпредметних знань і вмінь у реальних умовах освітянської діяльності. Одним із важливих чинників ефективності такого процесу розглядаємо комплексне застосування навчальних завдань, що, з нашого погляду, дає змогу розробляти принципово нові підходи до підготовки педагогічних кадрів.

Література

1. Вишківська В.Б. Формування у майбутніх учителів здатності до конструювання навчально-пізнавальної діяльності школярів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2006. – 21 с.

2. Кацова Л.І. Формування професійного інтересу у майбутніх учителів у процесі педагогічної практики: Дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2005. – 202 с.

3. Кравченко Ю.М. Підготовка майбутніх учителів до професійного розв'язування педагогічних задач: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т вищ. освіти АПН України. – К., 2006. – 21 с.

4. Староста В.І. Навчання школярів складати й розв'язувати завдання з хімії: теорія і практика. Монографія. – Ужгород: УжНУ-Ґражда, 2006. – 327 с.

5. Староста В.І., Сомов В.М., Кормош Ж.О., Химинець О.В. Педагогічна практика з хімії у середніх та вищих навчальних закладах: Навч.-метод.

посібник. – Луцьк. РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2006. – 164 с. *(Гриф Міністерства освіти і науки України)*.

6. Хімічні олімпіади на Закарпатті. Навчально-методичний посібник / Авт.-упоряд. В.І.Староста, В.Г.Лендєл. – Ужгород: УжНУ, 2002. – 190 с.